

Új nevelési szemlélet – új nevelésügyi folyóirat Erdélyben a két világháború között: az *Erdélyi Iskola*

„Ez a folyóirat éppen azért alakult, hogy segítségére legyen a tanítóságnak az önképzés munkájában, sokoldalúan foglalkoztassa érdeklődését, s művelődésében támogassa. [...] Iskolánk a rendeltetését csak akkor tölti be, ha a tanítóság lelkiismeretét sikerül megmozgatni e cél szolgálatában. Nem szép szólam, hanem valóság az, hogy az erdélyi magyarság jövője a magyar tanítók kezében van letéve.”¹

Amint azt az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség Egyetemi és Főiskolai Szakosztálya (1932-től Majláth-kör) Pedagógiai Szemináriumának tagjai előre jelezték², 1933 októberétől útjára indult Erdélyben az *Erdélyi Iskola* című magyar nyelvű nevelésügyi folyóirat. Az életbe hívó s a szerkesztői munkálatokat vállaló fiatal katolikus pap, **Márton Áron** és a nyelvész **György Lajos** az erdélyi szellemi élet elitjét állította maga mellé, hogy az évente négy alkalommal megjelenő füzetserű kiadvány lapjairól az ifjúság, valamint a szegényen és tanulatlanul maradt nép minden rétegének neveléséhez nyújtson segédanyagot. (A szerkesztők mellett a katolikus teológus, **Veress Ernő** neve – a lap kiadója – jelent meg az impresszumban.) Mindannyian vallották, hogy gazdasági, szellemi, lelki felemelése érdekében az erdélyi magyarságot képezni kell – látásmódját alakító, meggondolt cselekvésre sarkalló képzésre van szükség. Minden értelmiségiben felelősségtudatot kell ébreszteni a tudás és nevelés nélkül maradt fiatalok és kevésbé fiatalok tanítására – hirdették a szerkesztők. „Akik őrhelyen állanak, éber figyelésre és megsokszorozott munkára vannak kötelezve” – buzdított Márton Áron.³ Az írott sajtó által kínált előnyöket kihasználva s a különböző szaktudományokban otthonosan mozgó munkatársak segítségével Erdély színvonalas

¹ Dr. Lux Gyula: A munkaiskola és a tanítói önképzés. In *Erdélyi Iskola*. II. évf. 1934/35. 3–4. sz. 143–145. o.

² Az *Erdélyi Tudósító* 1935 májusi számát teljes egészében a Majláth-kör tagjai szerkesztették. Ebben a lapszámban már közzétették egy pedagógiai folyóirat indításának terveit: „A Pedagógiai Szeminárium megbeszéléseinek során több ízben szóba került a nevelés szolgálatában álló folyóirat szükségessége. Ezt a tanítóság már évek óta hangoztatja s megvalósulását kívánja. A több helyről felmerült kívánság, amint értesülünk, méltánylásra talált, s már folynak a megbeszélések és az előkészületek egy olyan nevelési folyóirat megszervezésére, amely az általános és a gyakorlati pedagógián kívül főképpen a népművelést tartaná szem előtt, programot és anyagot adva az ifjúsági egyesületek egységes és eredményes működéséhez. A pedagógiai és népművelő folyóirat, amely közös nézőpont alá fogja az erdélyi magyar katolikus nevelés kérdéseit, a terv szerint évharmados megjelenéssel, füzetenként átlagosan 7 ív terjedelemben október elsején indul meg.” (Pedagógiai és népművelő folyóirat. In *Erdélyi Tudósító* 1933/5. 309. o.)

³ Márton Áron püspök 1939. március 31-i körlevele. In P. Szőke János: *Márton Áron*. Nyíregyháza, 1990, 309. o.

nevelésügyi folyóirata született így meg 1933-ban Kolozsváron (éppen 70 évvel ezelőtt).

A lap fejlécébe a „nevelésügyi” jelzõt írták, jelezve, hogy kiadványuk elsősorban a tanítók, nevelők rendjét célozza meg. A nemzet „minősége” szempontjából ugyanis kulcsfontosságú volt, hogy milyen képzettségű pedagógusok, papok ültek a katedráknál vagy prédikáltak a szószékekről: ahhoz, hogy haladó módon, „európai szellemben” tudjanak tanítani, õket is képezni kell – vallották Márton Áronék.

Két éven keresztül ott szerepelt az *Erdélyi Iskola* címlapján a katolikus jelzõ is, de a harmadik évfolyamtól már kimaradt ez a szó, jelezvén, hogy a lap olyan írások közlésére törekszik, amelyek felekezetre való tekintet nélkül használhatóak az oktató-nevelõ munkában. Az alcím elõbb „Oktatásügyi és népnevelõ folyóirat”-ra, majd „Neveléstudományi és népnevelõ folyóirat”-ra módosult. Mindenek elõtt az iskolai és iskolán kívüli nevelést vállaló pedagógusok és papok forgathatták haszonnal, hiszen meglehetősen kevés ilyen jellegű segédanyag állott rendelkezésükre abban az idõben. A nevelõk képzettségének fontosságáról Venczel József így értekezett: „Egyébként is a nevelõi rend a kisebbségi Erdélyben mindennek elõfeltétele. Nélkülük nincs társadalmi szervezet, gazdasági mozgalom és, természetes, hogy nincs mûvelõdési élet. A nevelõi rend vezetõ értelmiségünk törzse, egész népközösségi életünk felelõssége az õ vállukon nyugszik: a kisebbségi idõszakban a pap nemcsak pap, a tanító nemcsak tanító, a tanár nemcsak tanár, hanem betölt sok olyan funkciót is, amelyet ma már a közgazgatás és az újonnan alakult társadalmi szervezetek töltenek be.”⁴

Az *Erdélyi Iskola* sokat lendített elõre a harmincas évek iskolaügyén. Egyik fõ érdeme az volt, hogy minden ártó bajtól védte a magyar egyházi iskolapolitikát. „Felbecsülhetetlen szolgálatokat tett azzal, hogy kiegészítette ezt az iskolapolitikát, mert a politikai küzdelemben nem igen maradt, nem is maradhatott elég gondoskodó figyelem magának az iskolának, a nevelésnek és annak, ami az iskolához oly szorosan kapcsolódik, a népnevelésnek.”⁵ Elavult pedagógiai módszerek szerint tanítottak, az újak nehezen jutottak be az országba, s alig akadt, aki feldolgozza õket. „Tanáraink és tanítóink teljesen elzárva mindentõl, tudomást sem szereztek a háború utáni pedagógia új irányelveirõl, sem pedig a nevelés nagy horderejérõl és módszereirõl. Pedig nevelési színvonalunk és nemzeti létünk forog itt kockán” – írja egyik önéletrajzában György Lajos.⁶

Az induló lap elsõ számában közölt írásában György Lajos számba vette az erdélyi magyar iskola válságának okait, és irányt mutatott a válságból kivezetõ út felé. A politikai, gazdasági, kulturális válság a lélek válságát vonta maga után, ami a legszembetûnõbben éppen a nevelésben mutatkozik meg. „Az 1914-ben felfordult világ még a mai napig sem tudott helyére billenni, éppen az emberbe vetett hitünket rendítette meg leginkább. Megrendítette azt a bizalmat, hogy egyáltalában lehetséges-e az

⁴ Dr. Venczel József: Az Erdélyi Iskola. In *Erdélyi Iskola*. VIII. évf., 1942/2. sz. 180–182. o.

⁵ Uo.

⁶ György Lajos 1935. április 11-én keltezett önéletrajza a Gyulafehérvári Érseki Levéltárban, György Lajos személyi hagyatékában lelhetõ fel.

emberi lelket a kultúra képére formálni. Ez sok gondot és gondolkozást okozott, amiből annyi mindenesetre máris kitűnt, hogy napjaink iskolája, amely a lelkeket a válságból ki akarja vezetni s a jobb jövő munkálását tekinti feladatának, nem haladhat a régi mederben s nem dolgozhat a világháború előtti nagyon is megrozsdásodott, nyikorgó módszerrel. Új korszakba léptünk, s az új életstílusnak új iskola kell! – írja.⁷ A csupán az értelem művelésére szorítózkodó, materialista szemléletet hirdető iskolák nem álltak helyes alapokon, mert a tudásközlés nem elegendő a nevelési feladatok betöltésére. Újjá kell teremteni tehát az iskolát – vallja György Lajos – olyan módon, hogy ne csak az értelmet terhelje, hanem a léleknek is gondját viselje. „A nevelő célú új iskolában tehát kisebb tudásmennyiségre van szükség, de olyan emberformáló s ügyes beállításban, amely az értelem fejlesztése mellett a lélek akarati s érzelmi tartalmára is tekintettel legyen. [...] Ma azt akarjuk, hogy olyan nemzedék nőjjön fel körülöttünk, amely a népünk jelenkori életét megérti, abba öntudatosan beleáll s a helyesen felismert társadalmi és kulturális feladatok szellemében dolgozik. Ilyen irányban nevelni az ifjúság lelkét: az a mi világosan látó, a korral lépést tartó és okosan cselekvő tanító rendünk kötelessége. Neki kel a gyermekeinkből önállóan gondolkozó, talpraesett feleleteket adó, helyesen ítélező, a lényegyet az esetlegességtől elkülöníteni tudó egyéniségeket formálni.”⁸

Az *Erdélyi Iskola* kötetei vezérkönyveket pótolnak, sőt szakkönyvek anyagát is hozták, részben tanulmányok, részben folytatásos közlések formájában. Amint azt György Lajos is szorgalmazta, a folyóirat kezdettől szakított a herbarti pedagógia intellektuális egyoldalúságával; a pedagógiai írások szerzői egybecsengően vallották, hogy az iskolának az egész ember képzésére kell törekednie. A pedagógiai írások, tanulmányok széles területeket fogtak át: módszertani, lélektani, neveléslélektani problémákat elemeztek. Márton Áron és György Lajos szerkesztők arra törekedtek, hogy a lapot kézikönyvként is lehessen használni az oktató-nevelő munkában.

Az *Erdélyi Iskola* kezdetben a tanévhez igazodva, szeptembertől júniusig jelent meg (ezért az egyes lapszámokon kettős évszám szerepelt), majd a kétéves kimaradás utáni újraindulástól a naptári évet követte. Egy-egy füzet nagy anyagmennyiséget dolgozott fel, így elégségesnek mutatkozott a kéthavi megjelenés (a nyári szünet idején nem szerkesztették). Népes olvasótábora volt, amit abban az időben kevés folyóirat mondhatott el magáról. „Mert bátor cselekedet volt az Erdélyi Iskola ötezernyi nyomtatott lapja, akik közelében álltunk e munkának, tudjuk mennyi nehézség közt született és mennyi nehézséggel küzdött.”⁹– emlékezik a kényszerszünet utáni újraindulást követően Venczel József.

A lapnak két nagy, egymástól jól elkülöníthető része volt: az egyik az *iskolai*, a másik az *iskolán kívüli oktatással, neveléssel* foglalkozott. Az első rész mondanivalójában szorosan összefüggött a népnevelési rész anyagával. Mindkettő keretében gondoskodtak arról, hogy a kevés jövedelmű tanítók, tanárok és papok olyan általános

⁷ György Lajos: Az iskola válsága és új iránya. In *Erdélyi Iskola*. I. évf. 1933/34. 1–2. sz. 3–4. o.

⁸ Uo.

⁹ Dr. Venczel József: Az Erdélyi Iskola. In *Erdélyi Iskola*. VIII. évf., 1942/2. sz. 180–182. o.

ismeretekhez, új tudományos eredményekhez jussanak, melyeket csak nehezen beszerezhető szakkönyvekből szerezhetnék meg. Az első hét évfolyam, amelyből hatot szerkesztőként Márton Áron neve (is) fémjelzett, mindkét részhez rovatbeosztást rendelt. (Az 1942-től újraindított kiadványban már nem találkozunk ezzel, csupán az oktatásügyi és népnevelési részek szerepelnek.) Az iskolai munkát segítő rész állandó rovata volt a Nevelésügy, a Módszertan (később: Hogyan tanítsunk? címmel), a Nyelvünk és Kultúránk. Az *Erdélyi Iskola* folyamatosan napirenden tartotta a magyar nyelvtan, irodalom, fogalmazás korszerű oktatásának, a román nyelv és irodalom eredményes és modern módszerű tanításának és a reáltudományok minél gyakorlatibb módszerekkel történő elsajátításának kérdéseit. Több lapszamba került Neveléstörténet vagy Szülők Iskolája című rovat is. A két nagy rész között kisebb közleményeket, könyv- és folyóiratszemléket, híreket, üzeneteket, tanácsokat közöltek, melyeket az előző, egyhasábossal ellentétben kéthasábos tördelésben adtak közre. A Könyv- és Folyóiratszermében főként nevelési, pedagógiai, didaktikai, vallásos és új ismeretterjesztő könyvek recenziója szerepelt. Külön helyen, az Üzenetek és tanácsok rovatban választottak az olvasói kérdésekre. A második nagy résznek (a Népnevelésnek) az első hat évfolyamban két állandó rovata volt: az Előadások (általában hat, különböző témájú anyag) és az Ünnepnapok. Ez utóbbi az aktuális egyházi és világi ünnepek bemutatására, a hozzájuk kapcsolódó különböző irodalmi alkotások közlésére vállalkozott. Ritkábban találkozunk a Melléklet című rovattal, mely játékokat, egyházi énekeket, kánonokat, népdalkottákat közölt.¹⁰

Neveléstudományi szempontból a folyóirat állandóan törekedett a legújabb európai és amerikai pedagógiai törekvések, módszertani kezdeményezések, meghatározó irányok ismertetésére. Sorozatosan cikkezett a *cselekvő iskoláról*, amely a munka központi szerepét fejt ki a nevelésben. A cselekvő iskolában a munka nem kézimunka, nem külön tárgy, hanem az egész oktatást és nevelést áthatja. „Ha a tanítást cselekvéssel kapcsoljuk össze, ezzel magát az elméleti belátást fejlesztjük, az erkölcsi és jellemképzést irányozzuk és az ügyesség elsajátítását előmozdítjuk. De tekintettel kell lennünk a gyermek leendő élethivatására is. Éppen ezért számoljunk annak a társadalmi és gazdasági szervezetnek (községnek) az életszükségleteivel és életfeltételeivel, amelynek számára neveljük a gyermeket, mert a legtöbb esetben a helyi viszonyok döntenek el a gyermek életpályáját, ami a tanítóra nézve is azzal a kötelességgel jár, hogy a helyi foglalkozások követelményeivel számoljon.”¹¹ A társadalomban eluralkodó passzivitásért az az oktatás is hibáztatható, amelyben a tanító csak oktatott, a tanuló pedig passzívan figyelt. A dinamikus gyermek- vagy fiatallélekben rejlő energiákat az iskolának kell felszabadítania – hirdette az *Erdélyi Iskola*.

¹⁰ Domokos Pál Péter, Nagy István zenetanár és Kotsis M. Cecilia e lap hasábjain is kifejtett szakszerű és következetes munkájának eredményeként Erdélyben is elterjedt és széles tömegeket átfogott a – Bartók és Kodály nevéhez fűződő – kórusmozgalom.

¹¹ Magyar Tamás: A cselekvő iskola tanítási elve. In *Erdélyi Iskola*. I. évf. 1933/34, 1–2. sz. 13–15. o.

A cselekvő iskolában a gyermek aktív, mindenre rákérdez, s a tanítónak tudnia kell a választ a kérdésekre – éppen ezért nagyon felkészültnek kell lennie.

A folyóirat részletesen ismertette az amerikai Parkhurst laboratórium-módszerét (a *Dalton-Plan módszert*), a német *Jena-Plan szabad életközösségi iskoláját*, *Winnetka frontális, egyéni és csoportmunkán alapuló módszerét*, az olasz *Montessori önnevelés elvét s a genfi Rousseau-intézet cselekvő iskolamodelljét*. Székely Károly, neves magyar pedagógus a IV. és V. évfolyam több számán keresztül ismertette a különféle *munkaiskolai módszereket*. A legkisebbek nevelési módszereit **Cser János** mutatta be (Piaget klinikai módszere, tesztvizsgálatok, próbafüzetes tömegvizsgáló eljárás, pontozásos osztályozás, behaviorizmus stb.). Az elemző írásokhoz táblázatokat, kérdőíveket is mellékel.

Az *Erdélyi Iskola* rendkívüli módon odafigyelt a főiskolás ifjúság, az értelmiségi és tudományos utánpótlás kérdésére is. Ilyen célból dolgozta ki **Venczel József** a főiskolás kollégium (*Collegium Transylvanicum*) tervét, mely otthonként funkcionál, ugyanakkor tudományos intézet jelleggel bír és kellő felszereléssel rendelkezik. „A *Collegium Transylvanicum* célkitűzései alapján az erdélyi magyar értelmiség központi nevelő és munkaintézménye. Ezt mindenekelőtt azzal oldja meg, hogy *nem tömegintézmény, hanem a kiválóbbak testülete* s a kiválasztott jobbaknak életkérdéseiről is gondoskodik alapítványaival, kölcsönkönyvtáraival és segélyeivel. A kiválasztást követően a *Collegium a feladatokra való rákészítést vállalja*, mégpedig egyrészt az egyetemi tanulmányok utáni vezető szerep áttekintését segíti elő. Eszközei: a szakkönyvtár, a nyelvmesterek, a laboratóriumok, továbbá a tanfolyamok és tanulmányi utak. Így a *Collegium nevelési és tudományos eredményekre törekszik: nevelési eredményekre tagjaiban és tudományos eredményekre tagjain keresztül*. Tehát *embereket nevel bizonyos szerepre, de úgy, hogy ezek munkahelyüket megfigyelő állomásként tekintsék* s így a *Collegium szerves megújulása biztosíttassék: a kéneveltek új nevelőkké lehessenek*. De a *Collegium nem korlátozza nevelői és tudományos munkáját kizárólagosan csak a tagokra, hanem megragad minden alkalmat, hogy célkitűzéseit népszerűsítse s munkaeredményeit általánossá tegye*. Így tanfolyamai, szemináriumai, laboratóriumai, könyvtárak és munkatermek, nem különben egészségügyi szervezet is rendelkezésére áll a főiskolai hallgatóság tömegeinek s ezzel tevékenységi köre máris sokszorozottan kiszélesül, nyári szabadlyceuma pedig évenként összegyűjti Erdély minden rendű magyar értelmiségét.”¹²

Az *Erdélyi Iskola* második nagy részét a *népnevelésnek* szánták. Ezek az oldalakon főként az egyesületi vezetők munkáját segítő anyagokat közöltek. Mivel a népművelés tárgyköre igen nagy, az egyesületi élet pedig erősen differenciált volt, ez a rész is terjedelmes volt minden lapszámban. Az *Erdélyi Iskola* a kezdetektől kitartóan hirdette hasábjain a nevelésügyi programokat, vázlatokat, a népközösségi életbe szervesen beépülő népiskola tervét. Helyesen ismerte fel Márton Áron a „kiszélesztett iskola”¹³ szükségességét, hiszen az iskolapadból kikerült fiatal erkölcsi, lelki szempontból még nevelésre szorult. Márton Áron számára nemcsak a tanulóifjúság

¹² Venczel József: *Collegium Transylvanicum*. In *Erdélyi Iskola*. III. évf. 1935/36. 5–6. sz. 305–310. o.

¹³ Márton Áron: A kiszélesztett iskola. In *Erdélyi Iskola*. I. évf. 1933/34. 1–2. sz.

nevelése volt fontos, hanem a szülőké is. Az iskolai nevelés fából vaskarika, írja, ha azt a gyermek otthonában a család nem igazolja és folytatja tovább. Ezért a felnőttek nevelése is döntő horderejű feladat. Az ifjúság erkölcsi züllésének is itt van a gyökere. „Panaszkodunk – újabban elég sűrűn –, hogy népünk elmaradott és rossz, hogy különösen az ifjúság elveszítette az apák tisztas erkölcsi érzékét, faji és keresztény tájékozódó képességét. Romlik s az ősök hagyományaihoz mind hűtlenebb lesz. Gyökértelenül, a vallásos talajból kiszakadva, romboló eszmék hátán a romlás lejtője felé sodródik.”¹⁴ De hát lehetne másként? A kortárs ifjúság a háború véres esztendeiben lépett a világba. „Apja kint verekedett a nagy mézárszék valamelyik frontján. Az iskola háborús iskola volt s itthon háborús, megbomlott erkölcsök. Szülői felügyelet és rendes oktatás nélkül kezdte az öntudatos életet.”¹⁵

A lap indításkor a szerkesztők összefoglalták az Erdélyben úttörő munkának számító népművelés célját, tartalmát és módját: „A népművelés célja ifjúságunk jellemének kifejlesztésére alkalmas erkölcsi nevelés, és olyan ismeretek közlése, melyek neki szükségesek és amelyeket helyzete és előképzettsége szerint kár nélkül felvehet. Egyesületeinknek, a nevelőmunkán kívül a tervszerű alkotás is feladata, azonban a gyakorlatban a kettő együtt halad: az ismeretközlés célja is az egészséges népjellem kifejlesztésére irányuló nevelés.

Népművelésünk tartalma:

1. Elemi ismeretek. Ifjúságunknak egy elég tekintélyes része csak hiányos iskolázottságban részesül, a másik része pedig az iskola elhagyása után az iskola porával együtt lerázza a felszedett tudást is magáról. Az egyesületi élet keretén belül tehát időt és módot kell találni az írás [...], olvasás [...] és a gyakorlati számolás [...] tanítására. [...]
2. Általános ismeretek. Az általános ismeretterjesztő előadások tárgyait a különböző helyi viszonyoknak (erkölcsi, társadalmi, gazdasági, egészségi, városi, falusi viszonyok) figyelembevételével úgy kell összeválogatni, hogy az előadandó ismeretek a hallgatóság mindennapi életébe kapcsolódjanak s az iskolai műveltség kiegészítésére, ill. továbbfejlesztésére s általában a lelkiélet művelésére alkalmasak legyenek. [...]
3. Kisegítő eszközökként ének-zene, színdarabok, versek tanítására vállalkozhatunk. [...]

Népművelésünk módja: Az érdeklődés ébrentartására kössük össze az ismeretközlést a nemes szórakoztatással, nevelő célzatú pontokkal. [...] Egy alkalommal több előadás is felvehető, csak vigyázzunk arra, hogy az ismeretközlő és szórakoztató részek arányosan váltakozzanak.”¹⁶

Az iskolán kívüli népnevelés legmeghatározóbb iránymutatója a fiatal pap és szerkesztő, **Márton Áron** volt. Népművelő rendszerét Venczel József tanulmánya¹⁷ alapján a következőképpen foglalhatjuk össze:

¹⁴ Uo.

¹⁵ Uo.

¹⁶ *Erdélyi Iskola*. I. évf. 1933/34. 1–2. sz. 47–48. o.

¹⁷ Venczel József: Márton Áron püspök népművelő rendszere. In *Erdélyi Iskola*. VI. évf. 1938/39. 5–6. sz. 361–371. o.

A népnevelés célja kettős: gyarapítani az egyéni, társadalmi műveltséget, tökéletesíteni az individuumot és a társadalmi viszonyokat. „A népnevelés az embert egyéni és társadalmi vonatkozásában akarja tökéletesebbé tenni.”¹⁸

1. Egyéni műveltségre mindenkinek joga van. Az értelem művelése a népnevelés feladatai között is az első helyen áll. Népünket meg kell tanítani gondolkodni, hogy az összevisszaságban tudjon eligazodni. Ismereteit gyarapítani kell hivatása körében is. A tudás átadása mellett a népnevelés az akarat és kedély tökéletesítését sem hanyagolhatja el.

2. A társadalmi vonatkozások az ember társas természetéből következnek. Első helyen a családi érzés és családias gondolkodás nevelése áll. Második feladat a honismeret bővítése. A honismeretnek gyökérfűző ereje van. A népnevelés társadalmi irányban harmadik feladata és egyben legmélyebb értelme, hogy nemzetnévelje azokat, akiket a közös származás, nyelv, történelmi múlt, közös műveltség és közös sors összeköt. Jól tudta, hogy leghatékonyabb nemzetalkotó és -fenntartó erő maga a kultúra: a nemzet kultúrájában él. „Minden nép annyit ér, amennyi értéket magából ki tud termelni. S addig él, ameddig életét a saját erejével tudja táplálni.”¹⁹

A népművelés feladatainak megvalósítására elsősorban az *egyház* hivatott. Ezt bizonyítja az egyház több évszázados praxisa is. „A nép, amelyik a természetben él, és a természet erőit közvetlen közletről szemléli, lelke mélyén mindig vallásos. [...] Ha jót akarunk, ne rontsuk mi se őt. Népművelést csak az csináljon, aki maga is lelke mélyéig vallásos.”²⁰ Másodsorban az *elemi iskola* az a természetes alap, melyre a népnevelés ráépülhet. Sem a templom, sem az iskola önmagában nem elég, sem a pap, sem a tanító nem tette meg kötelességét, ha az iskola, illetve a templom falai közt marad. A nevelés mind az iskolában, mind az iskolán kívüli népművelés keretében csak akkor eredményes, ha támogatja a családot. A nevelőnek, bármilyen címen és bárhol működik, tisztában kell lennie az erdélyi iskola sajátos hivatásával, minden egyes iskolának és minden egyes nevelőnek az előírásokkal meghúzott munkakörön túl a lehető legnagyobb sugarú területet kell átfognia, hogy megtegye azt a kötelességét, melyet helyzetünk és az idők parancsolnak. A népnevelés harmadik tényezője a társadalom *értelmiségi rétege*. Az értelmiségi kötelessége szerzett tudását népe érdekében önzetlenül értékesíteni. „Ha nem lesz vezető rétegünk, mely az erkölcsi felelősség eleven tudatával él és tanít a nép között, s ha népünk, tudatlansága következtében, a hajszás életversenyen alul marad, ha műveltségében megfogyatkozik, ha múltjának az emlékeit nem tudja átvinni, s nem lesz számára lehetséges, hogy belső gazdagságának kibontott pompázatában rangosan, egyenlő félként jelenhessenek meg a többi népek között, a kultúrtenyészet kellős közepén bűnökbe nyomorodik, lelkileg is elbitangolódik.”²¹ Az egyesületek nem járhatnak külön utakon, a gazdasági és közművelődési szervek

¹⁸ Márton Áron: Az iskolán kívüli népnevelés feladatai. In *Erdélyi Iskola*. III. évf. 1935/35. 3–4. sz.

¹⁹ Márton Áron: A kiszélesített iskola. In *Erdélyi Iskola*. I. évf. 1933/34. 1–2. sz. 5–8. o.

²⁰ Uo.

²¹ Dr. György Lajos: Márton Áron – Erdély nevelő püspöke. In *Erdélyi Iskola*. VI. évf. 1938/39. 5–6. sz. 284–290. o.

nem követhetnek külön célokat, amint nem lehet eziránt közömbös a sajtó sem. Az EMKE-nek (Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület) lenne faladata, hogy a különböző szervezeteknél folyó népművelői munkát irányító módon kézbe vegye, az egyetemes érvényű szempontokat világosan megfogalmazza, a tennivalókat felmérje, tervet készítsen, a végrehajtáshoz eszközöket adjon és a munkát számon kérje. Az *Erdélyi Iskola* kezdettől fogva ennek a központosító szándéknak a szolgálatában állt, megfelelő közművelődési anyaggal látta el az egyesületeket, ápolta a közösségi lelkiületet.

A *Templom és iskola* című írásában Márton Áron Erdély figyelmét a kereszténységben és az európai kultúra tekintetében nagyobb jártassággal rendelkező Nyugatra, Dánia példájára, a népművelés hazájára tereli, ahol a világon elsőnek honosították meg a népművelést a társadalom és a nemzet kulturális életében. Dánia értette meg először, hogy azok az erkölcsi és tárgyi ismeretek, amelyeket egy gyermek tizennégy éves koráig, az elemi iskola elvégzéséig megtanul, nem elégségesek ahhoz, hogy mint felnőtt ember – éljen bár a legegyszerűbb életkörülmények között is – akár egyéni, akár társadalmi feladatokban bővelkedő útjain a családját vagy a társadalmat megfelelőképpen szolgálni tudja. „A nevelés felmérhetetlenül nagy horderejű ügye megérdemelné, hogy a külföldi példával – mutatis mutandi – kísérletet tegyünk. [...] Az anyagiaknak igen szűkén vagyunk, de azt hisszük, egy jól átgondolt terv megvalósítható volna és megérné az áldozatot.”²²

Annak idején, a Norvégiától való elszakadás után – szintén – szegényen és műveletlenül, minden kísértő bűnnek kiszolgáltatva állott az az ország (is). Az értelmiségi is idegenül, hideg közönnyel szemlélte a pusztulást. Helyzetük sokban hasonlított a korabeli erdélyi állapotokhoz. A dániai népművelés eszméje Nicolai Frederik Severin Grundtvigtól (1783–1872), a nagy dán püspöktől származik, aki haladó művelődéspolitikai munkásságával nemcsak a skandináv államok mai magas színvonalú (nép)műveltségének, gazdasági és szociális jólétének alapját vetette meg, hanem az egész világ haladó nemzeteinek népművelési törekvéseit megtermékenyítette s új utakra terelte. Grundtvig püspököt az a felismerés vezette a népfőiskola megalapításának gondolatához, hogy Dánia nemzeti élete ellanyhult és válságba került. Az értelmiség szégyellte a dán nyelv „palléroztatlanságát”, s ezért németül beszélt. A dán középiskola nem terelte a műveltebb középosztály figyelmét a dán nemzet sorsdöntő problémáira, s az a műveltség, amelyet oktatott, nem a dán nemzeti szellemből fakadt, nem a dán nép kultúrájából táplálkozott. Grundtvig látta, hogy a dán nemzetnek olyan új művelődési eszményre van szüksége, amely visszhangra talál minden dán lélekben, s amely testvéri közösségbe fűzi a széles néprétegeket a felettük álló társadalmi osztályokkal. Grundtvig elsősorban a dán nyelv tiszteletét és szeretetét oltotta bele honfitársaiba. A dán irodalomból és a néphagyományokból kihámozta a sajátos nemzeti eszményt, elképzelte az „ideális dán embert”. Megcsillantotta honfitársai előtt a dán néplélek szépségeit, erényeit, jó és rossz hajlamait, amelyek egy-egy

²² Márton Áron: A tanító munkája és kenyere. In *Erdélyi Iskola*. IV. évf. 1936/37. 5–6. sz. 293–296. o.

író, tudós, felfedező életében sűrűsödtek össze. Missziót vállalt, melynek során tanította, lelkesítette a népet. „Tanított nekik irodalmat. A dán irodalom művein át eléjük varázsolta a dán ember eszményi alakját, megmutatta a néplélek halálrejtő nagy bűneit és életet hordozó erényeit; feltárta a nyelv szépségeit, összefogó erejét. Tanított történelmet. (...) A múlt eseményeiben, tanulságaiban meglátták a társadalmi rétegek, hogy összetartoznak, a tanult ember felismerte a tanulatlanban vér szerinti testvérét, akivel együtt a jövőért kell dolgoznia, ha élni akar. Tanított földrajzot. A szülőföld és a honismeret megszerettette a hazai rögöt. Nevelte a népet. A keresztyény erkölcsök és az Istenben való hit felszításával megvilágosította a sötét jelent, belenyúlt a lelkekbe s a boldogabb, szebb élet megteremtésére képes és alkalmas új erőket vert fel.”²³ Grundtvig a 18 éven felüli dánok iskolájává tette meg a népfőiskolát, amely nem adott semmiféle diplomát, de sokkal magasabb célokat tűzött eléje: az általános emberi és nemzeti kultúra megalapozását, hogy a népfőiskolából az eke szarvához, a műhelybe vagy a családi életbe visszatérő emberek azon a helyen s abban a munkakörben, ahová a sors őket küldte, emberibb életet éljenek a nemzeti közösség javára és szolgálatában. Amikor a dánok a népfőiskola kapuján kiléptek, megpillantották a maguk és nemzetük nyomorát. A tette felajzott lelkek nem tétlenkedhettek ezentúl, hanem elhatározták, hogy életük sarokpontja a tisztesség, a becsület és a hit lesz, mellette pedig az összefogás a haladásra, egy szebb és boldogabb jövő kiépítése érdekében. Megtanultak helyesen és szakszerűen gazdálkodni, a terményeket szövetkezve értékesíteni, a közügyekben önzetlen szolgálatot vállalni. A föld termőerejét megsokszorozták, a hozadékból fajllatokat szereztek be, villanytelepeket létesítettek, utakat építettek, falvaikat vízvezetékekkel látták el, berendezkedtek a földterületek gépi megmunkálására. A főiskolára vissza-visszatértek, ahol megfürösztötték magukat az eszmék tisztaságában. Így lett Dánia a világ egyik leggazdagabb, legrendezettebb és legműveltebb állama.²⁴

Ugyanezeket szorgalmazta Márton Áron is itthon, legfontosabbnak az egyseges népi gondolkodás, az egy cél felé irányuló népakarat kialakulását tartva. Bátor apostolokat kért, akik – Grundtvighoz hasonlóan – fáradtságot nem ismerve tanítják az erdélyi elkeseredett, önmagára találni nem tudó népet.

Ismét csak külföldi modellekre hivatkozott Márton Áron, amikor a tanítók, tanárok továbbfejlesztését, előléptetését szorgalmazta. Tette mindezt azért, mert jól látta a pedagógusok kiszolgáltatott, anyagilag sem kielégített helyzetét, mely előbbutóbb a hivatástudat elvesztéséhez is vezethet. „...sok helyen csak fél kézzel foghatja meg a hivatásával járó munkát, mert gazdagság, mellékfoglalkozás, apró üzletelek után kell néznie, hogy a szűkös kenyeret kipótolja. Ami természetesen a tekintély rovására is megy, a vezető szerepet, a nép bizalmát és megbecsülését eljátszotta, mihelyt önmagának él.”²⁵

²³ Márton Áron: A kiszélesített iskola. In *Erdélyi Iskola*. I. évf. 1933/34. 1–2. sz. 5–8. o.

²⁴ Novágh Gyula: A népművelés hazája. In *Erdélyi Iskola*. I. évf. 1933/34. 5–6. sz.

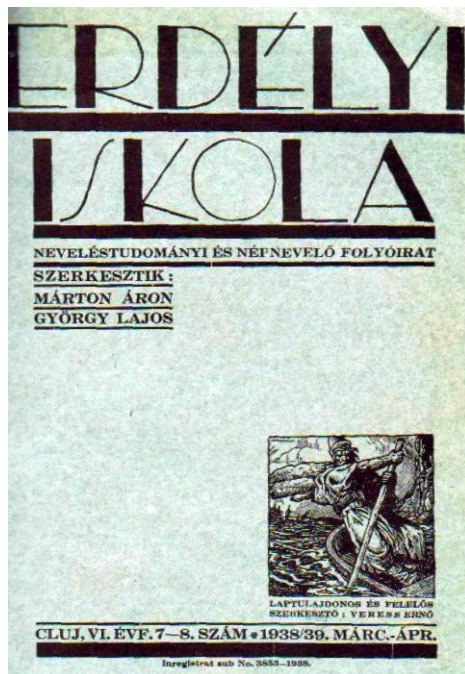
²⁵ Márton Áron: A tanító munkája és kenyerere. In *Erdélyi Iskola*. IV. évf. 1936/37. 5–6. sz. 293–296. o.

Az évente sorra kerülő képességfelmérő vizsgák után a pedagógust „nem viszik más helyre, hanem »főtanító«, »mestertanító« címet kap és egyúttal magasabb fizetési osztályba kerülhet. Ami természetesen kemény sarkantyú, állandóan reszeli a tanító lelki bordáit. Egész lélekkel belefekszik a munkába, bárhol legyen is, mert tudja, hogy a sártenger közepén vagy egy istenhátamögötti faluban sincs eltemetve, főhatósága a szemét rajta tartja s ha hivatását jól tölti be, megkapja jutalmát.”²⁶

Az írásokkal folyamatosan jelentkező két nagynevű szerkesztőn kívül az *Erdélyi Iskola* publicistáinak sorában találjuk – többek között – a zenetörténész **Domokos Pál Pétert**, az erdélyi piarista tartományfőnök **Bíró Vencelt**, a szociológus **Venczel Józsefet**, a kutató matematikus **Cseke Vilmost**, a politikus **Bitay Árpádot**, a kritikus **Paál Árpádot**, a katolikus teológus **Veress Ernőt**, a református egyháztörténész **Cselényi Bélát**, a szociálpolitikus és közigazgatási szakember **Puskás Lajost**.

Erdély legszínvonalasabb nevelési folyóirata az 1933-as kezdettől hét évfolyamon át rendszeresen jelent meg, majd a háború kezdetén kétevi kényszerszünetre lett ítélve. 1942 januárjától újra életre kelt a lap, ezennel Veress Ernő szerkesztésében, és 1944 júniusáig ismét folyamatosan megrendelhető volt. Formátumra nem, de külalakra némileg változott. Eltűnt a fedőlapról a viharban bátran evező hajós grafikája, aki – nyilván – a közösen felvállalandó harc jelképe volt a kisebbségi időkben. Tartalmát, belső szerkezetét tekintve is módosult. Megjelenésével átfogta az egész naptári évet, míg korábban csak a tanév hónapjaihoz igazították. Akkor – a nyári hónapok kivételével – kéthavonta jelent meg, 1942-től már háromhavonta került ki a nyomdából, és egész év folyamán megrendelhető és hozzáférhető volt.

Az új sorozatból eltűntek a kisebb rovatok, csupán a két nagy rész (Neveléstudomány és Népművelés) szerint tagolták az írásokat. A közleményeket (ha voltak) a Figyelőben adták közre. Ez a rovat azonban nem hírszerű, rövid információkat, tudósításokat közölt, hanem – a nagy részekhez hasonlóan – ebbe is hosszú és terjedős cikkek kerültek. A hírek és a kis közlemények teljesen eltűntek 1942-től. Megmaradt viszont a könyveket bemutató rovat, de ez is címet változtatott (Könyvszemle). A korábbi szerkesztő- és írógárdával 1942 után már csak elvétve találkozunk az *Erdélyi Iskola*

²⁶ Uo.

hasábjain. 1942 második félévében csak egyetlen alkalommal jelent meg a lap, összevont számok formájában (3–4. számok), 208 + 4 oldalas terjedelemben. 1944 januárjától ismét szerkesztőváltás történt, az eddigi felelős szerkesztő és kiadó, Veress Ernő helyét **Hegyi Endre** vette át, aki mindössze két lapszámot tudott még kiállítani, ami után – külső nyomásra, nyilván – végleg eltűnt a palettáról az *Erdélyi Iskola*.

Az *Erdélyi Iskola* tíz évfolyamának közel hétezer oldala magyar pedagógiai irodalmunk kiemelkedő teljesítménye, amelyet művelődéstörténeti értéktárunk kincseként kell számon tartanunk minden időben. „Az Erdélyi Iskola a kezdet nehézségein túljutva megnyerte a lelkeket. Erdélyben és még a megszállás alatt levő Felvidéken is nagy sikerei voltak. A magyar nevelés őrhelyei valláskülönbőség nélkül megbecsülték és támogatták.”²⁷

²⁷ Veress Ernő: Köszöntjük az Olvasót! In *Erdélyi Iskola*. VIII. évf. 1942/1–2. sz. 1–2. o.